

Landskap: Småland Upptecknat av: Eveli Tollerum
 Härad: Viñnerö Adress: _____
 Socken: Urskult. Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1922 Född år _____ i _____

Uppteckningen rör _____

*Öst. småländskt lantbruk
 på 1850-1860 talet
 beskriv. över såväl rötter - som
 i uddat.*

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIVETT SMÅLÄNSKTLANTBRUK PÅ1850 - 1860 - talet.

Norregården, Odenoraväl-
lahults säteri i Uls-
hults Skn., Skövde län.
Kinnervalds hdt.
Efter skildring av
Egil Pettersson.

Ulskult, 1933.

SMÅLAND
Småland.

(3/ sid)

I Urs hults socken av
Kronobergslän, omkring 2 km,
öster om Rösåla järnvägssta-
tion, ligger Odensovallakults rå-
teri omfattande $1\frac{1}{2}$ m.t. fördelat
på 3 hemmanslatter. Dess
Norregård, som blir föremål
för denna skildring utgjorde
1 m.t. och ägdes under om-
nämnda tid av en kronolant-
mätare Aspelin. Själva lant-
bruket leddes huvudsakligen
av dennes maka, hos vilken
sagesmannen för denna skildring
om åttiofemåriga undantags-
mannen Håkan Andersson i
Berg, varit anställd som
dräng åren 1853-58.

På denna gård fanns
då omkring 25 tunnland od-

lad jord mestadels sandtlan-
 dad mylla på jetterbotten och
 av god beskaffenhet, men my-
 ket stenkunden som i allmän-
 het i denna trakt. Som ett
 plus här till får så lägges de
 ärligen uppslagna rustfjälanden.
 Till gården hörde också tvänne
 torp, Stallingen och Nidingen,
 som vardera kunde föda 4-5
 nötkreatur. Till densamma
 hörde dessutom betydande ängs-
 och hagmarker, - de föira med
 en god slätter, och de senare
 med präktig löv- och barr-
 skog samt goda beten.

Denna gård kunde då fö-
 da 2-3 hästar, ett par oxar,
 ett tiotal får, jämte några
 svin samt åtskilliga häns.
 Personalen utgjordes av 2 års-

anställda drängar och 3 pojkar
 jämte de dagsverkesgäldige tor-
 parna. För sommarkalvåret
 anställdes ännu en pojke s. k.
 höstapojke, som enbart bi-
 trädde med yttre arbeten. Under
 den trädare tiden användes
 dessutom daglönare.

Löneförmanerna vara
 per år för drängar 40-60 kr
 kontant jämte in natura så-
 som ett par nya stölar
 samt fri kalvaulning och för-
 skening av ett par gamla
 1 skälp. ull till stickning
 och slappning av strumpor
 samt 2 par byxor, ett par
 av linne och ett par av
 lörft.

Pöglönen var för år 20-30
 kr. kontant jämte in natu-

na, såsom 1 skälp. ull samt
vän till ett lindtyg och en kjit.

Daglönerna voro också
matsvårande lika. För en full-
god manlig arbetare betalades
12 skilling (= 25 öre) pr. dag,
vilket också var den vän-
liga ersättningen för hugg-
ning och uppläggning av en
famn 3: fots ved, som ansågs
vara ett ordinarie dagsverke.

För 12 skilling kunde
man då köpa en kanna
brännvin, ett skälp. fläsk
eller en kaka bröd om c:a
3 kg. vikt.

Ett kvinnodagsverke
betalades med 1 daler (= 15 öre)

Arbetarna voro på denna
tid strängt bundna av årti-
derna.

När gröten var inbärgad och
jorden blivit något lunda höst-
kört vid lag träsknings ar-
bet. Träskningen verkställ-
des utslutande med slaga
och räckte vanligen till
fram i februari.

Tidigt i afton en frös-
lig novemtermorgon börjar
slagarnes taktfaste dunkan-
de att ljuda genom nejden.
Snarast kl. 1 mn. är det sed
att börja arbetet för dagen,
och det gätler att hugga i
med friska lag för att hin-
na undan dämnet. Det dagar
sj att hänga på balkarna
som det heter eller att öfka
för mycket med framläggning
eller vändning av nekarna
eller med upptäckning av
halmen mellan de olika lög-
men. Träskningen var ju ett

6.

arbete, som vida ikring kan-
de bedömas på taktiken och
denna blev därför alltid tin-
lig, då ju alla ville bli an-
setta för att vara goda lag-
traskare. Med tin och lust gick
därför arbetet undan. Till 5 var
det frukost varvid en halv
timmes uppskall gjordes. Till
frukost såväl som till mit-
dag bestod alltid brännvin,
som det då under hemträn-
ningens tid fanns god till-
gång på. Brännvinet an-
sågs för öfrigt ha en på-
skyndande verkan på arbetet.
Efter frukost fortsattes arbe-
tet så åter till kl. 9 fm.,
då s. k. durrenål intogs,
vilket vanligen bestod av
välling med smörgås. Där-
efter fortsattes det åter
till kl. 12, då middagens tim-

men var inne. Det huvudsak-
liga dags arbetet var nu egent-
ligen utfört. Från kl. 1 em.,
då arbetet ännu börjas, tills
skymning, då arbetet för da-
gen slutar, det ansågs näm-
ligen ej rådligt att traska
vid råddljus på kvällen, -
är det blott 3-4 timmar.

Eftermiddagen går därför gan-
ska fort. Efter slutat arbete
intogs aftonvart. På en sö-
dan 15-16 timmars arbetsdag
traskades av två man 17.
18 travar säd (1 trav = 24
ackre). Vår travmåls mått var
utgjord, vanligen vid halv
7 tiden, var det för drängarna
lid att gå till sängs för
att i tid kunna komma upp
till nästa dags arbete.

På lördagarna var det
vanligt att kussa eller krata

som det hette, den säd, som
fröskats under rebeckans löpp.
Utän några som helst maski-
mer utfördes denna rensning
helt och hållet för hand.
Denn tillgick så, att sedan
säden först fått passera
genom ett grovt säll där
det grövsta fränskildes,
samlades den till logens
ena ända, där sjätta kast-
ningen börjas. En man ut-
rustad med en liten kast-
skeppa, kastas om säden
mot den motsatta ändan un-
der skålformig spridning.
Såvidt kommer den tyngre
säden att falla längst bort
medan de lättare agnarna
komma att falla däremel-
lan och bli sålunda frän-
skilda. På gränsen mellan
den rena säden och agnarna

upprestar alltid en blandning
som får genomgå förnyad
kastning, som så i sin tur
upprepas tills alla agnar bli-
vit fullständigt fränskilda.

Frampå nyåret, då kon-
met vanligen var sluttröskat
och spannmilstillgången
kunde nägonlunda överblic-
kas, börjades brännvins brän-
ningen, som till sin omfatt-
ning var beroende av till-
gången på korn och gästskö-
lagen gav nämligen rätt
till bränning från den 1 okt.
till den 14 mars. Förutom
brännvin framställdes årligen
omkring 150 kannor sprit-
ättika, som försålts i Växjö.
Sjätta bränningen utfördes
på åskord av någon i yrket
van person, på villkor, att
han förband sig att lämna

vissa kunna brännvin på
varje skäppa malt. Vad som
sedan kunde utvinna där-
utöver fick bliva ersättning
en för haas besvär. Vanligen
brändes utöver det egna be-
hovet. Överskattet såldes då
vanligen till mindre lant-
brukare, huseare eller godsä-
rare som dessa benämndes un-
der Jämsborg och Lidhem,
som ej själva hade råd till
att bränna.

Genom brännvinsbränning
en ansåg man sig ha på
bästa sätt tillgodgjort
sig den spannmål och den
potatis som ej behövdes
för direkt konsumtion.

Förutom brännvinet självt
hade man ju också druckit
till föder åt kreaturen, och
den ansågs för ett dygner.

970
ligen gott sådant. När därför
hambänningen förbjöts 1854
väcktes allmänt mycket
ovilja därigenom.

Det blev om en allmän
omläggning av spannmåls-
odlingen. Kornet, som hittills
odlats i störst utsträckning
börjas nu att hängas tillbaka
av hauren, som nu blev in-
förd såsom varande en mera
givande fodersäd. Vallar som
ej heller hade förekommit ti-
digare, börja nu också att an-
läggas. Med vallarna kommer
också plogen som redskap.

Under det att drängarna
på vintern hade sin huvudsak-
liga sysselsättning med träske-
ning vedanskaffning och skogs-
arbete, skänktes kreaturen en-

helt av jernorna, av vilka den
ena hade koladugården och
den andra svinen och hönen.
Den tredje, hussjungefrun, hade
hushållsbeskyren att biträda
med. Emellertid togo ej dessa
sysslor hela deras tid i anspråk.
Inom hus skulle dessutom åt-
skildigt uträttas. Så snart
som arbetena ute på åker
och äng om hästen blivit av-
slutade, började inomhus den
husliga släiden. Då togs ker-
tor och spinnrockar samt
vävstolar fram, vilket allt
sedan flitigt brukades hela
vintern. Det var ullen som
skulle kardas och spinnas, och
strumpor och vanter som sken-
te stickas. Det var linnet som
skulle spinnas och vändas,
samt spultras och varpas,
för att sedan vävas till bord

och handdukar, lakea och lin-
tyg samt kläder m. m. Sken-
vaktinal användes till kläder,
som dock försådes fabriks-
mässigt (s. k. klädesbered-
ning). Inomhus pågick ar-
betet vanligen till kl. 9 om
kvällarna. Under vinterns lopp
medhannus därför ganska
mycket, och aflast användes
mer än till fyllande av det
egna behovet. Vår plöjades
därför ofta om våren för-
säljes i Karlskrona till
regelduke m. m.

När fröskörden i
februari blivit avslutad,
vidtog arbetena med ved-
anskaffningen. Som skogs-
tillgången var god hem-

kördes och upphöggs endast
stockarna med en kvistar och
tupper lämnades kvar på av-
verkningssplatsen, för att se-
dermera, tillsammans med
mindre träd och buskar
som nedbröjdes brännas. Den
avverkningen utfördes,
kalkhögs följaktligen full-
ständigt, och detta område
blev ärets svedjeland.

På tidigt som möjligt
på våren brändes seden
resterna på avverkningss-
platsen och lämnade härige-
nom en näringsrik aska.
Genom bränningen uppmjuk-
ades också den annars fasta
markytan så att här, med
hjälp av hacka kunde sät-
tas potatis. Efter potatis
skörden sattes sedan råg
på hästen, som också liksom

potatisen plögdes till ganska
bra. Med rågskörden avsågs
småttidigt näringsförrådet
vara uttömt där jorden ej var
av särskilt god beskaffenhet
och svedjelandet lämnades
sedan åt sitt öde för att på
småningom åter förvandlas
till skogs mark.

Den jorden här, som i
allmänhet i trakten, var
bemängd med massor av
större och mindre stenar
som stort bevis för at-
tingen, hopkasades de min-
dre och mera lätthandterliga
i större eller mindre högar
s. k. stenrös där svedjelan-
den upplaggs. Dessa stenrös
ligga nu kvar i skogarna
påminnande om de platser
där svedjebruk en gång be-
drivits.

Redskap, som användes för jordens brukning, voro ansevärt slag och tillverkades vanligen på platsen. De utgjordes utslatande av ledbara rättsinsharvar med jämna eller tråpinnar, samt ärdes och slätvält. Plogen kom till användning först i och med anläggningen en vallar mot slutet av femtiotalet.

Växpfäliden var orege-
kundan. Råg, korn och potatis
var, jämte linet, det egentliga
som odlades.

Vårarbetet började med
harvning och gödselkörning.
Allt gödsel utkördes och ned-
brukades på våren till de
fält, som skulle bära korn
och potatis. På det övriga sät-

tes värrig. Denna sattes först
av allt på snart sättnings-
tecken om våren började visa
sig, såsom när jorden efter
harvning en solig vårdag
synes överdragen med en o-
sättnings mängd fina ströar,
— jorden drar sig. Vanli-
gen inföll detta i 10:de-
8:de veckan.

Vecketalet börjar
med 13:de veckan, som ingår
den 6 april, och räknas
baklänges, 12:te, 11:te o. s. v.
tills det utgår med 1:sta
veckan i juli. Då heter
det t. ex. att gåsen kommer
i 10:de - och gal i 7:de
veckan.

I störst utsträckning
odlades kornet. Det såddes
vanligen i 8-7:de veckan
(11-24 maj). Då jorden vid

Denna tidpunkt vanligen var så utbrädd, att man med de grunnt gärnde krossarna ej kunde bringa kornet ned till den för groningen nödvändiga fuktigheten, var det regel att alltid mylla det med ärder. Denna myllning tillgicks så att man med ärdest börde få in till fåra så tätt tillsammans att det ej blev mera än 4-5 tum mellan fårans kammar. Denna myllnings metod var också av stor betydelse genom att uppluckra jorden och sålunda åstadkomma en god groningen bädd vilket gjort, att den roten länge blivit bibehållen. Efter myllningen harvades och vältades. Till det slutliga arbetet hörde också,

att med haka och korsat befräs de jordfasta stenarna från den jord som med redskapen påförts, för att den skulle kunna komma närmare till goda.

I 7-6:te veckan såddes ärter och vanligen sattes också jöstebisen vid denna tid utom på svedjelandet som lämnades till sist.

Vid ärtsådden iakttogs alltid att den blev utförd medan det var nymane, emedan ärtarna härigenom ansågs bli mer lätthopade. Vid denna tidpunkt såddes också linet, på särskilda som goda lindagan ansåddas dagar såsom Petrik och Karolina-dagen. Bövorna ansågs helst böra sättas på Bedadagen den 27 maj.

Med postalisättningen på Svedjelandet var vårarbetet avslutat, vilket vanligen inträffade de sista dagarna i maj eller de första i juni, fastän det ej alls var ovanligt, att det på vissa ställen kunde fortsätta inför midsommar.

Tiden mellan vårarbetet och slätsen skulle de långsträckt gärdes gårdarna tillses och lagas.

Någon av de första dagarna i juni utsläpptes kreaturen på sommarbete. Eftersom beterna voro goda och räckte till för mer än de egna djurens behov togs även andras mot löst. Egen för ett sommarbete

utgjorde för häst 18.- kr. för ock 15.- och för ko 12.- kr.

Såväl mjölkande kor som övriga viatades ute hela sommaren, och mjölkningen fikt därför utföras ute på betes markerna. Ettan av skällekön inför sin korna alltid regelbundet på den bestämda platsen vid tiden för mjölkningen. Där tillas de sedan tillsammans i en liten inhägnad fälla tills mjölkningen är utförd.

En gång på varen företogs regelbundet varje år en stadsresa till Karlskrona, som ligger 5 mil avlägset. Där försildes de

ost och andra produkter,
samt även alster av den
husliga släkten, bl. a. vin
i ej ringa utsträckning.
En sort av denna senare
vara var här mycket efter-
frågad till segeltuk.

Vid detta stadsbesök
gjordes också de nödvän-
liga uppköpen såsom av
salt sill, kaffe och socker
m. m., ty, i Urshults socken
fanns nämligen då endast
en obetydlig kramhandlare,
— nu äremerat närmare de
sitt Lyngstulet.

Strax efter midsommar
började slätten. Förrän mat-
slutet av femtitalet ingick
ej vatten i vätföljden.
Gräsförinnan skändades höst

från de gauska givande ångarna.
Ljäter ångslätten började, ja.
De steniga ångarna en stor
skicklighet i handterandet av
tien, om eggens skärpa skulle
kunna bibehållas och stenhugg-
ning undgås, ty, i annat fall
blev det svårt att hugga det
ändå ofta nog besvärliga
ånggräset. Slätten räckte
vanligen tills rågstörden bör-
jade, vilket plägede inträffa
i slutet av juli eller början
av augusti, det hette, när
Erik ger ax, ger Olle teka.
Olas märke (d. 29 juli) var
alltså den vanliga tiden för
rågstördens påbörjande. På
samma ställen kunde dock
slätten fortsätta även här-
efter men var den ej avslut-
ad tills Brynalsdagen den
16 aug., ansågs tien ej bita

gräset längre. På rågskörden
följde kornskörden. Till
följt av den myllnings metad
som användes för kornet blev
säril sidan som skörden
långt utdragen.

I aug. skördades ock-
så linak, vilket tog myc-
ket tid i anseende, emän
det måste ryckas upp med
rätterna för att även få med
deras värdefulla fibrer. Efter
hans ryckning och kap kant-
ning i nedar, sattes dessa
till tvättning på krakstör.
Efter tvättningen skedd re-
ningen, varvid frökapslarna
frånskildes, därefter utbreddes
linhalmen på marken för
att rötas. När rötningen fort-
skridit tillräckligt långt an-
bröts bensamma. Sedan lin-
halmen blivit ordentligt

tvättad i badstugan eller trykes-
stugan, som det heter på
andra platsen, skall den brä-
kas; efter bräningen vid-
tygas skäktning och värf-
ter tvättning. Efter dessa
behandlingar är sedan linak
färdigt att spinnas och
vidare bearbetas av husets
kvinnliga personal under
vinterns lopp.

Läst av allt kom
jostatis skörden, som ej
började förrän i okt.
Efter jostatis skörden sid-
des sedan härbag på den-
na jord.

När härbagen blivit
sitt och jorden välrlunda
höstvärt vidtagas frösk-
ningen, och därmed börjas
på nytt ett krets lopp.

26.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIVÄrligt utskick:

- 1 Hästråg 5 tunnor
- 1 Varråg 4 "
- 1 Korn 9-10 "
- 1 Potatis 25 "
- varan 5 tunnor på kuskjan
- 1 Åker 1 skäppa
- 1 Bönor 0.5 "
- 1 Kond - a bruna bönor
- 1 Linfrä 1 skäppa
- areal omkr. $\frac{1}{2}$ tumbl.

- 1 skäppa = 6 kyspar = 30 lit.
- 1 tunna = 6 skäppor = 180 "

Arbets kalender 979		Arbeten som utföres	
Kalender		Utearbeten	Innearbeten
Vardag	Följelig		
Jan.	Tors - män.	Slagtröskning fortsättes	Kardor, spinnare och vävstol åter i bruk.
12			
13	Onsdags		
Febr.	Öns - män.	Tröskningen av- slutas; årets träns- lektioner tillgodoses	Julen dansas ut Vävningen fortsättes.
15	Ljufriks män	Besök vid Ljufriks marken. i Växjö	
Mars	Vär - män.	Vetterm. och ved- tuggning avslutas Tillsyn av red- skap. m. m.	Vävningen fortsättes
April	Öns - män	Förberedande vår arbeten, harvning	Vävningen avslutas, stor-
6	Veckokatalet	gödselkörning	kvätt för pästa öfver vävning ens avslutande
	ingen med 16:te veckan		
13	12:te veckan	Harvning & gödselk.	tygning och blekning av

Vänlig	Folklig	Utsarbete	Innsarbete
April 20	11:te veckan ingår	Länning av vinnig	linnevävnad
27	10:te " "	Länningen fortsättes	och linnevävnad
Maj 4	Blomster-mån	Länningen fortsättes	spinning och
	9:te veckan ingår	" "	vävning helt
			avslutad. Piger-
11	8:te " "	Länning av korn	na deltaga i
		tröjas delvis	utsarbete.
18	7:te " "	Kornsådden fortsätts	Inomhus en-
25	6:te " "	Kornsådden avslutas	bart de dagliga
		potatis sättningen	bestyrren
		utföres	
Juni 1	Sommars-mån	Utsarbete avslutas	Skotsätt före
	5:te veck. ingår	Potatis sättning	midnatt.
		på vettjlandet	Midnattsaften
		avslutas. Kreaturen	skulle midnatt-
		släppas på som-	markens plov-
		marbete. Gårds	kan bestyrren
		gården lagas.	av 9 sorters
			blommar och 9
			sort. trögrenar

Vänlig	Folklig	Utsarbete	Innsarbete
Juli	Skörmån.	Slåttorn tröjas	Husundskalligen
		och avslutas van-	de vanliga cyst-
		ligen också	lorna.
19	Fruktimmes	Nyckel regn polä-	
	veckan tröjas	gar då besöka	
		höstergnningen	
22	Rätman.	Allt utsättes	
	tröjas	då för röta me-	
		ra än annars	
29	Olafsmässa	Om Erik givit	
		av sig Olaf ge	
		teska.	
		Rågskörden pläjas	
		då tröja	
Aug.	Skördemån.	Rågskörden av-	Ystning ut-
		slutas och korn-	föres
		skörden verkställas	
		dinast nyckes, re-	
		pas + läggs till rötning	

Vänlig	Folklig	Utearbeten	Innearbeten
Aug.			
16	Brynsolf.	Om ej gräset var huggat till den bägen, sådes lian ej tillä länge	
22	Rätminaten slutas		Storbrädd i slutet av mån.
Sept	Sköstman.	Sådes skörden avslutades	Ystning utföres
29	Witersclimässa	Potatis plocken. hörjan	
Okt.	Slaktmin.	Potatis plocken. avslutas.	
24	Tjänstbäret slutas	Släktbrig sås Tjänstefolkets flyttningen för- siga	
24-31	Tjänstefolkens frivacka		

Vänlig	Folklig	Utearbeten	Innearbeten
Nov.			
	Vinterman.	Trösknings ar- betet början	Den kasliga släkten ligger på sin början.
23	Clemens och		
25	Katarina		
	sådes bygga vintern ihop. Var tillä dessa bägen kalla till vintern sträng.		
Dec.	Julmin.	Tröskningen fort.	Storstock till julen, brädd slakt, byggt och bak.